

תיאור המדגם הראשון של גדולי חכמי התורה

מאת דורון ויצטום

המדגם הראשון הוא קבוצה של זוגות ביטויים, כאשר בכל זוג הביטוי האחד הוא שם איש (או כינויו), והביטוי השני הוא תאריך לידתו או מותו. האישים שנכללו במדגם נבחרו מתוך האנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל [1], על פי אמת המידה הבאה: הערך המתאר אותם הוא בן 3 טורים ומעלה, וכן כולל הוא מידע על תאריך הלידה ו/או הפטירה (יום וחודש). כך נוצרה רשימה של 34 אישים המוצגת בטבלה 1.

טבלה 1: האישים הכלולים במדגם הראשון

עמוד	שם	תאריך לידה/פטירה
1	כ"א עמ' 32	ר' אברהם בר' דוד מפושקיירא נפ': כ"ו כסלו
2	כ"א עמ' 71	ר' אברהם בר' משה בן מימון נפ': י"ח כסלו
3	כ"א עמ' 83	ר' אברהם אבן-עזרא נפ': א' אדר א'
4	כ"א עמ' 141	ר' אליהו בחור נפ': ו' שבט
5	כ"א עמ' 151	ר' אליהו מוילנא נפ': ט"ו ניסן
6	כ"א עמ' 315	ר' גרשון אשכנזי נפ': י" אדר ב'
7	כ"ב עמ' 355	ר' דוד גאנז נפ': ה' אלול [2]
8	כ"ב עמ' 390	ר' דוד הלוי נפ': כ"ו שבט
9	כ"ב עמ' 524	ר' חיים אבן עטר נפ': ט"ו תמוז
10	כ"ב עמ' 608	ר' יהודה בר' אשר נפ': י"ז תמוז
11	כ"ב עמ' 627	ר' יהודה החסיד נפ': י"ג אדר
12	כ"ג עמ' 661	ר' יהודה ליוא בר' בצלאל נפ': י"ח אלול
13	כ"ג עמ' 690	ר' יהונתן איבשיץ נפ': כ"א אלול
14	כ"ג עמ' 704	ר' יהושע העשיל מקרקא נפ': כ' תשרי
15	כ"ג עמ' 710	ר' יהושע פלק כץ נפ': י"ט ניסן
16	כ"ג עמ' 716	ר' יואל סירקש נפ': כ' אדר
17	כ"ג עמ' 727	ר' יום טוב ליפמן העלר נפ': ו' אלול
18	כ"ג עמ' 736	רבנו יונה גרונדי נפ': ח' חשון
19	כ"ג עמ' 799	רבנו יוסף קארו נפ': י"ג ניסן
20	כ"ג עמ' 826	ר' יחזקאל לנדא נפ': י"ח חשון
21	כ"ג עמ' 863	ר' יעקב יהושע פלק נפ': י"ז איר
22	כ"ג עמ' 888	רבנו יעקב תם נפ': כ"ח כסלו
23	כ"ג עמ' 904	ר' יצחק אלפסי נפ': י" איר [3]
24	כ"ג עמ' 981	ר' ישראל בעל שם טוב נפ': ז' סיון [3]

תאריך לידה/פטירה	שם	עמוד	
נפ': י"ט איר	ר' מאיר מרוטנבורג	כ"ד עמ' 1022	25
נפ': ג' אדר ב'	ר' מרדכי יפה	כ"ד עמ' 1067	26
נפ': י"ח איר	ר' משה איסרלש	כ"ד עמ' 1071	27
נפ': כ"ו איר	ר' משה חיים לוצאטו	כ"ד עמ' 1089	28
נו': י"ד ניסן	ר' משה בר' מימון	כ"ד עמ' 1109	29
נפ': כ' טבת			
נפ': א' איר	ר' צבי אשכנזי	כ"ד עמ' 1215	30
נפ': א' אדר א'	ר' שבתאי הכהן	כ"ד עמ' 1241	31
נפ': כ"ט תמוז	ר' שלמה יצחקי	כ"ד עמ' 1279	32
נפ': י"ב כסלו	ר' שלמה לוריא	כ"ד עמ' 1294	33
נפ': ה' כסלו	ר' שמואל אליעזר אידלש	כ"ד עמ' 1320	34

רשימת השמות והכינויים הוכנה באופן אפריורי בידי מומחה לביבליוגרפיה תורנית – פרופסור שלמה זלמן הבלין, מן המחלקה ללימודים ביבליוגרפיים ולספרנות באוניברסיטת בר-אילן. הוא נעזר בבדיקות שערך במאגר הנתונים שבמחשב שבמכון לאחזור מידע באוניברסיטת בר-אילן, פרוייקט השו"ת. השמות והכינויים נכתבו לפי הכללים הבאים, שנקבעו באופן אפריורי בידי הבלשן המנוח יעקב אורבך ז"ל:

1. מלים בעברית נכתבו ב"כתיב דקדוקי" (ראה ערך "כתיב" במילון אבן-שושן [4]).
  2. שמות וכינויים הלקוחים מן התורה נכתבו בצורתם המקורית.
  3. שמות באידיש נכתבו כפי שהם.
  4. בתעתוק של שמות לועזיים לעברית, משתמשים לפעמים באות "א" כאם קריאה. לדוגמא: *Luzzatto* אפשר לכתוב "לוצטו" או "לוצאטו". במקרים אלה השתמשנו בשתי הצורות.
- השמות והכינויים ניתנים בטבלה 2.

טבלה 2: שמות וכינויים לאישים במדגם הראשון

רבי...	שם משפחה	שם מלא	כינוי מקובל	כינוי ע"ש יצירתו התורנית
1 רבי אברהם			ראב"ד, הראב"ד	בעל ההשגות
2 רבי אברהם		אברהם בן הרמב"ם	אברהם החסיד	
3 רבי אברהם	בן עזרא	אברהם בן עזרא, אברהם אבן עזרא	ראב"ע, הראב"ע	
4 רבי אליהו	אבן עזרא	אליהו הלוי	אליהו בחור	הבחור, בעל הבחור
5 רבי אליהו		הגר"א, הגאון, הגאון מוילנא		
6 רבי גרשון		גרשון אשכנזי		הגרשני, בעל עב(ו)דת הגרשני
7 רבי דוד	גנו, גאנו	דוד גנו, דוד גאנו		צמח דוד, בעל צמח דוד

רבי...	שם משפחה	שם מלא	כינוי מקובל	כינוי ע"ש יצירתו התורנית
8 רבי דוד		דוד הלוי		הטי"ז, בעל הטי"ז
9 רבי חיים	בן עטר, אבן עטר	חיים בן עטר, חיים אבן עטר		אור החיים, בעל אור החיים
10 רבי יהודה		יהודה בן הרא"ש		
11 רבי יהודה			יהודה החסיד	בעל ספר חסידים
12 רבי יהודה			רבי ליוא, מהר"ל, המהר"ל, מהר"ל מפראג, מהר"ל מפראג	
13 רבי יונתן, רבי יהונתן	איבשיץ	יונתן איבשיץ, יהונתן איבשיץ	יונתן פרגר, יונתן פראגר	בעל התמים
14 רבי יהושע			רבי העשיל	
15 רבי יהושע		יהושע פלק כץ, יהושע ולק כץ		הסמ"ע, בעל הסמ"ע
16 רבי יואל	סירקש	יואל סירקש		הב"ח, בעל הב"ח
17 רבי יום טוב	העלר	יום טוב ליפמן העלר		תוספות יום טוב, בעל תוספות יום טוב
18 רבי יונה		יונה גרונדי	רבנו יונה	
19 רבי יוסף	קרו, קארו	יוסף קרו, יוסף קארו	המחבר, מהר"י קרו, מהר"י קארו	בית יוסף, בעל בית יוסף
20 רבי יחזקאל	לנדא	יחזקאל לנדא		נודע ביהודה, בעל נודע ביהודה, הצל"ח, בעל הצל"ח פני יהושע, בעל פני יהושע
21 רבי יעקב יהושע	פלק, פאלק	יעקב יהושע פלק, יעקב יהושע פאלק		
22 רבי יעקב			רבנו תם	
23 רבי יצחק	אלפסי	יצחק אלפסי	רב אלפס, רי"ף, הרי"ף	בעל ההלכות
24 רבי ישראל			בעל שם טוב, בעש"ט, הבעש"ט	
25 רבי מאיר			מהר"ם, המהר"ם, מהר"ם ב"ר ברוך, מהר"ם מרוטנבורג	
26 רבי מרדכי	יפה	מרדכי יפה		הלבוש, בעל הלבוש, בעל הלבושים
27 רבי משה	איסרלש	משה איסרלש	הרמ"א	
28 רבי משה חיים	לוצטו, לוצאטו	משה חיים לוצטו, משה חיים לוצאטו	רמח"ל, הרמח"ל	
29 רבי משה		משה בן מימון, משה בן מימון הספרדי	רמב"ם, הרמב"ם	
30 רבי צבי		צבי אשכנזי	חכם צבי	
31 רבי שבת		שבתאי כהן, שבתאי הכהן		הש"ך, בעל הש"ך
32 רבי שלמה		שלמה יצחקי	רש"י	
33 רבי שלמה	לוריא	שלמה לוריא אשכנזי	מהרש"ל, המהרש"ל	
34 רבי שמואל אליעזר	אידלש	שמואל אליעזר אידלש	מהרש"א, המהרש"א	

יעקב אורבך הוא זה שקבע את תצורות התאריך. התאריכים נכתבו לפי הכללים הבאים:

1. כל תאריך נכתב במפורט – יום וחודש; למשל "א' תשרי".
2. כל תאריך נכתב בשלוש תצורות קבועות; למשל: "א' תשרי", בא' תשרי, "א' בתשרי".

3. את היום ה-15 והיום ה-16 בחודש העברי כותבים י'ה וכן ט"ו, י'ו וכן ט"ז, בהתאמה.

השתמשנו בשתי הצורות.

כפי שהוסבר ב"מדידת מפגשים", ניתן ליישם את "מידת הקרבה המכוללת" לגבי ביטויים בני 5-8 אותיות, כך שהכללנו רק ביטויים כאלה במדגם. כך הגענו לטבלה 3, שבה מוצגים השמות והכינויים וכן התאריכים המתאימים לכל אישיות: כל שם או כינוי של אישיות מסוימת עם התאריך ה"שייך" לה, מהווים זוג במדגם. למשל, [הראב"ד, כ"ו כסלו]. טבלה 3 מציגה, אם כן, בצורה מקוצרת את המדגם הראשון של גדולי חכמי התורה.

טבלה 3: הצגה מקוצרת למדגם הראשון

שם	התאריך
1 רבי אברהם, הראב"ד	כ"ו כסלו, בכ"ו כסלו, כ"ו בכסלו
2 רבי אברהם	י"ח כסלו, בי"ח כסלו, י"ח בכסלו
3 רבי אברהם, בן עזרא, אבן עזרא, הראב"ע	א' אדר א', בא' אדר א', א' באדר א'
4 רבי אליהו, הבחור, בעל הבחור	ב' שבט, ו' בשבט
5 רבי אליהו, הגאון	ט"ו ניסן, בט"ו ניסן, ט"ו בניסן, י'ה ניסן, בי'ה ניסן, י'ה בניסן, י"ט תשרי, בי"ט תשרי, י"ט בתשרי
6 רבי גרשון, הגרשני	י' אדר ב', בי' אדר ב', י' באדר ב'
7 רבי דוד, דוד גנו, דוד גאנו, צמח דוד	ה' אלול, בה' אלול, ה' באלול
8 רבי דוד, דוד הלוי, בעל הטי"ז	כ"ו שבט, בכ"ו שבט, כ"ו בשבט
9 רבי חיים, בן עטר, אבן עטר, אור החיים	ט"ו תמוז, בט"ו תמוז, ט"ו בתמוז, י'ה תמוז, בי'ה תמוז, י'ה בתמוז
10 רבי יהודה	י"ז תמוז, בי"ז תמוז, י"ז בתמוז
11 רבי יהודה	י"ג אדר, בי"ג אדר, י"ג באדר
12 רבי יהודה, רבי ליוא, המהר"ל, מהר"ל מפרג	י"ח אלול, בי"ח אלול, י"ח באלול
13 רבי יונתן, איבשיץ, בעל התמים	כ"א אלול, בכ"א אלול, כ"א באלול
14 רבי יהושע, רבי העשיל	כ' תשרי, בכ' תשרי, כ' בתשרי
15 רבי יהושע, בעל הסמ"ע	י"ט ניסן, בי"ט ניסן, י"ט בניסן
16 רבי יואל, סירקש, בעל הב"ח	בכ' אדר, כ' באדר
17 רבי יונה, רבנו יונה	ו' אלול, בו' אלול, ו' באלול
18 רבי יוסף, יוסף קרו, יוסף קארו, מהר"י קרו, מהר"י קארו, בית יוסף, המחבר	ח' חשוון, בח' חשוון, ח' בחשוון
19 רבי יוסף, יוסף קארו, בית יוסף, המחבר	י"ג ניסן, בי"ג ניסן, י"ג בניסן
20 בעל הצ"ח	י"ח חשוון, בי"ח חשוון, י"ח בחשוון, י"ז איר, בי"ז איר, י"ז באיר
21 פני יהושע	כ"ח כסלו, בכ"ח כסלו, כ"ח בכסלו, י"ד שבט, בי"ד שבט, י"ד בשבט
22 רבי יעקב, רבנו תם	ד' תמוז, בד' תמוז, ד' בתמוז
23 רבי יצחק, אלפסי, רב אלפס	י"ח אלול, בי"ח אלול, י"ח באלול
24 רבי ישראל, בעל שם טוב, הבעש"ט	י"ט איר, בי"ט איר, י"ט באיר
25 רבי מאיר, המהר"ם	ג' אדר ב', בג' אדר ב', ג' באדר ב'
26 רבי מרדכי, מרדכי יפה, הלבוש, בעל הלבוש	י"ח איר, בי"ח איר, י"ח באיר
27 רבי משה, איסרלש	כ"ו איר, בכ"ו איר, כ"ו באיר
28 לוצטו, לוצאטו, הרמח"ל	בכ' טבת, כ' בטבת
29 רבי משה, הרמב"ם	י"ד ניסן, בי"ד ניסן, י"ד בניסן
30 רבי צבי, חכם צבי	בא' איר, א' באיר
31 רבי שבת, שבת, שבת, שבת, בעל הש"ך	א' אדר א', בא' אדר א', א' באדר א'
32 רבי שלמה	כ"ט תמוז, בכ"ט תמוז, כ"ט בתמוז
33 רבי שלמה, לוריא, מהרש"ל, המהרש"ל	י"ב כסלו, בי"ב כסלו, י"ב בכסלו
34 אידלש, מהרש"א, המהרש"א	ה' כסלו, בה' כסלו, ה' בכסלו

מקורות והערות:

1. מ' מרגליות (עורך), אנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל, תל-אביב, 1961.
2. התאריך הנקוב באנצ' הוא ח' אלול. זו טעות ראה [5].
3. התאריכים הללו אינם בטוחים, ולמעשה שנויים במחלוקת מפורסמת. לא השתמשנו בתאריכים מסופקים.
4. א' אבן-שושן, המלון החדש, ירושלים 1989.
5. י"ד אייזענשטיין (עורך), אוצר ישראל, אנציקלופדיה לכל מקצועות תורת ישראל, ספרותו ודברי ימיו, פרדס, ניו-יורק, 1951, כרך ג', עמ' 234.